

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายขององค์กรชุมชนในการทำงานด้านเอดส์ระดับตำบล ของตำบลท่าด้อม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการดำเนินงานด้านเอดส์ระดับตำบล และเพื่อพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชนในการดำเนินงานด้านเอดส์ระดับตำบล

การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการศึกษาการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการดำเนินงานด้านเอดส์ระดับตำบล และการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน โดยได้ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายองค์กรชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนการทำงาน 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- 2) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
- 3) การดำเนินการตามแผน
- 4) การสรุปผลการดำเนินงาน
- 5) การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในตำบล

ผู้วิจัยได้บันทึกปรากฏการณ์การปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมโดยทำการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างแต่ละขั้นตอนอย่างละเอียดรวมถึงการติดตามผลด้วย ข้อมูลได้รับการตรวจสอบวิเคราะห์ และนำเสนอโดยการบรรยายและสรุปเชิงวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีดังนี้

1. ศักยภาพของชุมชนในการดำเนินงานด้านเอดส์ระดับตำบล

จากผลการวิจัยพบว่าในตำบลท่าด้อม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีศักยภาพในการแก้ปัญหาเอดส์เนื่องจากชุมชนมีกลุ่ม/องค์กรที่เคยแก้ไขปัญหาชุมชนมาก่อน และจากสาเหตุนี้เมื่อชุมชนประสบปัญหาด้านเอดส์ การรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงสามารถทำได้ง่ายมีประสิทธิภาพกว่าชุมชนอื่น นอกจากนี้ปัจจัยอื่นที่ทำให้มีศักยภาพในการดำเนินงานด้านเอดส์ กล่าวคือ ชุมชนมีผู้นำที่มีความสามารถ มีความรู้ มีน้ำใจ เป็นคนรุ่นใหม่ มีความคล่องตัว ตัดสินใจเร็ว กล้าคิดกล้าทำ มีความเสียสละ และมีเวลาให้กับส่วนรวม สามารถช่วยเหลืองานและ

กิจกรรมต่างๆในหมู่บ้านได้ตลอดเวลา สามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นได้ และที่สำคัญ
คือเป็นที่ยอมรับของชุมชน

ผู้นำมีการแจ้งข่าวสารให้ลูกบ้านทราบถึงความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์
ต่าง ๆ มาจากภายนอกชุมชน สามารถตอบข้อซักถามและทำความเข้าใจเมื่อลูกบ้านมีปัญหา
สงสัย นอกจากนี้ยังมีความสามารถในการพูดในที่ชุมชน การคุมประเด็นการประชุม และ
การเปิดโอกาสให้ลูกบ้านได้ร่วมเสนอความคิดเห็น สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนโดย
ใช้หลักประชาธิปไตย เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการร่วมกันแสดงความคิดเห็นวิเคราะห์จุดดี
จุดเสียของแต่ละปัญหาจนสามารถหาข้อสรุปร่วมกันได้ ในบางกรณีที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหา
ซึ่งต้องอาศัยข้อกฎหมายต่างๆ ผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือในการติดต่อ
ประสานงาน

ปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในการดำเนินงานด้านเอดส์ระดับตำบลคือความพร้อม
ในการรวมกลุ่มองค์กรในชุมชน ซึ่งเดิมการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรในชุมชนนั้น เพื่อ
ให้ช่วยต่อการทำงานพัฒนา เพราะรูปแบบการสนับสนุนงบประมาณจะต้องมีกลุ่มรองรับทำ
ให้เกิดกลุ่ม เป็นการพัฒนาตามรูปแบบของรัฐ นอกจากนี้แล้วยังเป็นการเสริมสร้างความ
สามัคคีในชุมชนอีกด้วย เพื่อยกระดับความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ จากการที่มีองค์กรใน
ชุมชนอยู่แล้วนั้นทำให้การประสานงานในการแก้ไขปัญหาด้านเอดส์ทำสะดวกมากขึ้น โดย
กลุ่มองค์กรในชุมชนเหล่านั้นได้แก่

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับตำบล

กลุ่มแม่บ้านในตำบลท่าตูมมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือชุมชน
ตั้งแต่ในระดับหมู่บ้าน โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ ข้อตกลงหรือกฎระเบียบของกลุ่มรวม
กันและมีกิจกรรมกลุ่ม มีการสนับสนุนให้กลุ่มแม่บ้านมีการทำกิจกรรมร่วมกันมาโดยตลอด ใน
ระดับตำบลมีการคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเข้าร่วมประชุมหรือเข้าร่วมจัดกิจกรรมต่างๆในระดับ
ตำบล กลุ่มแม่บ้านในระดับตำบลได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้เข้า
มาจัดฝึกอบรม เสริมสร้างรูปแบบการจัดกิจกรรมกลุ่มหลายรูป ทำให้กลุ่มแม่บ้านมีความรู้
ความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่ม มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ มีการจัด
การกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มได้ การมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย
ของกลุ่มทำให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกิดความชัดเจนในเป้าหมายของกลุ่ม และมีส่วนร่วมใน
การทำกิจกรรมอย่างเต็มที่ เช่น มีการจัดให้มีการอบรมแกนนำสตรีแม่บ้านระดับตำบล อบรม

เรื่องการบริหารกลุ่มเป็นกรรมการ การทำงานพัฒนาในระดับตำบล การได้รับการสนับสนุน ความรู้ต่างๆจากหน่วยงานของภาครัฐ เป็นการส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มสตรี

กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำตำบล

บทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นผู้ดูแล รับผิดชอบด้านสุขภาพอนามัยทุกคนรอบครัวภายในละแวกบ้านหรือกลุ่มบ้าน ประมาณ 8-15 หลังคาเรือน มีหน้าที่ความรับผิดชอบตามบทบาทของ อสม. คือ เป็นผู้ให้คำแนะนำ ถ่ายทอด ความรู้ และชักชวนเพื่อนบ้านเข้าร่วมพัฒนา งานสาธารณสุขในเรื่องต่าง ๆ เช่น การแนะนำ การใช้บริการสาธารณสุขที่ถูกต้อง การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การส่งเสริมการใช้สมุนไพรและ แพทย์แผนไทย เฝ้าระวังและป้องกันปัญหาสาธารณสุข ผู้แจ้งข่าวสาธารณสุข

นอกจากนั้นอาสาสมัครสาธารณสุขยังหมุนเวียนมาร่วมปฏิบัติงาน เพื่อให้ บริการสาธารณสุขร่วมกับ อสม. คนอื่น ๆ ในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) ทำ กิจกรรมรณรงค์ป้องกัน แก้ไข ปัญหาด้านสาธารณสุขในตำบลร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ตำบลท่าด้อม

กลุ่มเยาวชนตำบล

กลุ่มเยาวชนตำบลท่าด้อม มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมช่วยเหลือสังคม ซึ่งกลุ่มนี้เกิดขึ้นโดยการที่ตัวแทนเยาวชนแต่ละหมู่บ้านในตำบล ได้เข้าร่วมอบรมแกนนำ อาสาสมัครป้องกันเอดส์ตำบลท่าด้อม ทำให้เยาวชนเหล่านั้นได้ตระหนักถึงปัญหาเยาวชนใน ชุมชน กิจกรรมของกลุ่มเยาวชนตำบลเป็นการจัดกิจกรรมเชิงรณรงค์ป้องกันเอดส์และ ยาเสพติด เช่น การจัดกีฬาต้านภัยเอดส์ กีฬาต้านยาเสพติด จัดกิจกรรมลอยกระทง

นอกจากความสามารถในการประสานความร่วมมือกับเยาวชนในตำบลจัด กิจกรรมแล้ว ยังได้ประสานงานในการจัดหางบประมาณสนับสนุนจากทั้งภายในและภายนอก ชุมชนเพื่อใช้เป็นทุนสนับสนุนการจัดกิจกรรมของเยาวชนในระดับตำบล การจัดกิจกรรมที่ผ่าน มาทำให้เยาวชนเกิดความตื่นตัวในการมองปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาเรื่องเพศ สัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยและปัญหายาเสพติด ซึ่งเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และการสร้าง ประสบการณ์ใหม่ให้แก่กลุ่มเยาวชน ทำให้เยาวชนได้ฝึกการทำงานเป็นทีม ฝึกการวิเคราะห์ ปัญหาในชุมชน ฝึกการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับตนเองและกลุ่มเพื่อนใน ชุมชน

กลุ่มผู้ติดเชื้อตำบลท่าด้อม

กลุ่มผู้ติดเชื้อตำบลท่าด้อม หรือ“กลุ่มเพื่อนชีวิต” จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2538 เนื่องจากปัญหาการไม่ยอมรับผู้ติดเชื้อ คือ ผู้ปกครองเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านท่าด้อมไม่ยอมให้ลูกผู้ติดเชื้อเข้าเรียนในศูนย์ร่วมกับลูกของตนเอง “กลุ่มเพื่อนชีวิต” ได้ยกระดับขึ้นมาเป็นกลุ่มผู้ติดเชื้อระดับตำบลเมื่อปี 2539 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเสริมสร้างกำลังใจซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในกลุ่ม แลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินชีวิตระหว่างผู้ติดเชื้อในกลุ่ม และสร้างการยอมรับผู้ติดเชื้อในระดับตำบล กิจกรรมที่ทำ คือ การประชุมกลุ่มผู้ติดเชื้อทุกวัน ที่ 15 ของเดือน เยี่ยมบ้านสมาชิกกลุ่ม ซึ่งจะมีการซื้อของใช้ ไข่ ขนบึง ไปเยี่ยม พร้อมกับมีการพูดคุยและให้ปรึกษาเรื่องสุขภาพการดูแลตัวเอง ในการการเยี่ยมบ้านทุกครั้งจะมีเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยลงไปเยี่ยมด้วย และจะมีการตรวจสุขภาพในกรณีที่ผู้ติดเชื้อมีอาการป่วย มีการพูดคุยกับผู้ติดเชื้อที่ไม่เปิดเผยตัวเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมกลุ่มเพื่อนชีวิตและชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่มเพื่อนชีวิต การให้ผู้ติดเชื้อเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานด้านเอดส์ในชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ติดเชื้อกับชุมชน ลดการรังเกียจผู้ติดเชื้อ ถือเป็น การสนับสนุนให้ผู้ติดเชื้อมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือตนเอง ครอบครัว เพื่อน และชุมชน

จากปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งในด้านของตัวผู้นำที่มีบทบาทในการเพิ่มศักยภาพการดำเนินงานของชุมชน และการรวมกลุ่มก่อตั้งองค์กรต่างๆในชุมชนทั้งที่เป็นองค์กรเดิมที่ก่อตั้งมาก่อนแล้วรวมถึงองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อการดำเนินงานด้านเอดส์โดยเฉพาะนั้น เป็นผลทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินงานด้านเอดส์ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และเหมาะสมกับสถานะแวดล้อมขององค์กรในปัจจุบัน

พัฒนาศักยภาพเครือข่ายองค์กรชุมชนในการดำเนินงานด้านเอดส์ระดับ

ตำบล

จากการที่ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนเบื้องต้น ในการดำเนินงานด้านเอดส์ ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้แล้วนั้น สำหรับวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายองค์กรชุมชนในการดำเนินงานด้านเอดส์ระดับตำบลนั้น จะดำเนินการโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมอื่นๆสนับสนุน โดยผู้วิจัยได้แบ่งตามขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. การค้นหาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา จากการที่มีตัวแทนกลุ่มองค์กรภายในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ที่เปิดเผยตัว กลุ่มญาติผู้ติดเชื้อและผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กลุ่มสมาชิก อบต. กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชน ร่วมกันหาสาเหตุของปัญหาด้านเอดส์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันพบว่าสมาชิกให้ความร่วมมือกันคิดอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานด้านเอดส์และได้สรุปประเด็นปัญหาต่างๆ จากการทำงานด้านเอดส์ในระดับตำบลท่าดุ่ม 5 อันดับแรก โดยเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้านและเยาวชน

อันดับที่ 2 ปัญหาในกลุ่มผู้ติดเชื้อไม่ได้รับการดูแลและยอมรับจากชุมชนเท่าที่ควร

อันดับที่ 3 ปัญหาในกลุ่มผู้ติดเชื้อและครอบครัวขาดรายได้ในการประกอบอาชีพ

อันดับที่ 4 ปัญหาขาดการมีส่วนร่วมจากองค์กรชุมชน

อันดับที่ 5 ปัญหาขาดแผนการทำงานด้านเอดส์ระดับตำบล

2. การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ปัญหาล้วนใหญ่เกิดจากการที่องค์กรภายในชุมชนขาดศักยภาพที่จะป้องกันและแก้ไขได้โดยลำพังจึงมีผลทำให้กลุ่มคนต่างๆ เช่น กลุ่มเยาวชนชายหญิง กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ และกลุ่มผู้ติดเชื้อไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชน ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องเอดส์ที่ถูกต้องโดยเฉพาะเรื่องการติดต่อของโรคเอดส์ ผู้ติดเชื้อและครอบครัวขาดรายได้ในการประกอบอาชีพ สาเหตุเกิดจากการไม่ยอมรับของนายจ้าง สุขภาพไม่เอื้อต่อการทำงานและง่ายต่อการเป็นโรคฉวยโอกาส มีอาการแสดงออกทางผิวหนังทำให้ผู้ติดเชื้อรู้สึกอับอายและตัดสินใจลาออกจากงานหรือไม่ทำงานเพราะเกรงว่าจะเป็นที่ถูกรังเกียจจากเพื่อนร่วมงาน นอกจากนี้ยังพบว่ายังขาดการมีส่วนร่วมจากองค์กรชุมชน โดยสาเหตุเกิดจากการมองปัญหาเอดส์เป็นปัญหาล้วนบุคคลและเป็นปัญหาทางด้านสาธารณสุขมากกว่าเป็นปัญหาของชุมชนขาดแผนการทำงานด้านเอดส์ระดับตำบล สาเหตุเพราะขาดการมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ปัญหาร่วม

3. การวางแผนงานและการดำเนินการตามแผน คณะทำงานเอดส์ตำบลได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานด้านเอดส์ในตำบลท่าดุ่ม คือ ลดอัตราการติดเชื้อรายใหม่ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างองค์กรในการดูแลช่วยเหลือและอยู่ร่วมกันกับผู้ติดเชื้อเอดส์ใน

ชุมชน กระตุ้นให้ชุมชนร่วมวิเคราะห์ปัญหาเอดส์ในตำบลทำด้อม กำหนดแผนงานการป้องกัน และแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ ประสานงานและประสานทรัพยากรหน่วยงานส่วนราชการทั้งในและนอกพื้นที่รวมถึงหน่วยงานพัฒนาภาคเอกชนด้านเอดส์ เพื่อแก้ไขปัญหาเอดส์ในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

4. การสรุปบทเรียนการดำเนินงาน ผลจากการจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพองค์กรชุมชนและคณะทำงานเอดส์ทั้งการอบรมและการประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้องค์กรชุมชนและคณะทำงานสามารถวางแผนร่วมกันทำกิจกรรมด้านเอดส์ได้ครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมการวิเคราะห์ปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย สามารถทำให้คณะทำงานวางแผนการแก้ไขได้ชัดเจน ตรงตามปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ทำงานร่วมกับกลุ่มเป้าหมายทำให้เกิดการยอมรับศักยภาพและทำให้กลุ่มประชาชนทั่วไปยอมรับผู้ติดเชื้อมากขึ้น การทำงานร่วมระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของภาครัฐและเอกชน ทำให้เกิดความใกล้ชิด เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันได้ดี เป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและองค์กรชุมชนได้ดีมาก

5. กระบวนการสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์กร จากกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การค้นหาปัญหาในชุมชนและการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา การวางแผนแก้ไขปัญหาและดำเนินการตามแผนและการสรุปบทเรียนการดำเนินงาน มีผลทำให้เกิดการเชื่อมประสานเครือข่ายกลุ่ม/องค์กรในชุมชนการทำงานด้านเอดส์ในระดับตำบล ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถถือเป็นรูปแบบในการสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์กรได้ การเข้าร่วมกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 5 ขั้นตอน ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการเรียนรู้ เกิดการมีส่วนร่วมในการกระทำ และสามารถที่จะแลกเปลี่ยนเผยแพร่ความรู้กับกลุ่มอื่นได้มากขึ้น

อภิปรายผล

กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายองค์กรชุมชนเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน แกนนำนำชุม กลุ่ม/องค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และผู้วิจัย ในการค้นหาปัญหาและการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา การวางแผนแก้ไขปัญหและดำเนินการตามแผน การสรุปการดำเนินงานและการสร้างรูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มองค์กรชุมชน กระบวนการนี้ก่อให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหา เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และได้ร่วมลงมือปฏิบัติสร้างความภาคภูมิใจในการทำงานร่วมกัน ระหว่างกลุ่มองค์กรก่อให้เกิดความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายองค์กรชุมชน คือ ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน และกลุ่มองค์กรในชุมชน โดยผู้นำชุมชนจะต้องมีภาวะการเป็นผู้ที่ดี ศักยภาพในการติดต่อสื่อสาร สามารถประสานทรัพยากรกับองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน อีกทั้งเป็นที่ปรึกษาสำหรับกลุ่มองค์กรชุมชนในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ แกนนำชุมชนและเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบการทำงานในพื้นที่ เป็นผู้สร้างเวทีและกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และสามารถกำหนดความชัดเจนของการวางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างอิสระ และกลุ่มองค์กรชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือในการดำเนินงานด้านต่างๆภายในชุมชน ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายองค์กรชุมชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เช่น องค์กรจากภาครัฐและเอกชนต่างๆ

จากที่กล่าวมาแล้ว กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม สอดคล้องกับ ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2532) ได้อธิบายถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน มีได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมที่แท้จริง หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบโครงการ เช่น การศึกษาค้นคว้าปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหา การร่วมคิด และหาวิธีการแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรสิ่งใหม่ ๆ ร่วมวางแผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ร่วมปฏิบัติตามนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุผลตามที่กำหนดไว้ และร่วมควบคุมการดำเนินงานและประเมินผลที่เกิดขึ้น
2. การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนโดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการได้มีการกำหนดไว้แล้ว

อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการให้ความหมายและรายละเอียดที่ต่างกัน แต่โดยแก่นแท้ของเนื้อหาของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นไม่ต่างกัน คือ

- ประชาชนคือผู้ตัดสินใจหรือเป็นผู้กำหนดการพัฒนาอย่างเป็นตัวของตัวเอง
- การพัฒนานั้นมุ่งในการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนเพื่อการพึ่งพาและพัฒนาตนเอง
- กระบวนการพัฒนานั้นเป็นการพัฒนาที่เริ่มจากประชาชน โดยต้องกระจายอำนาจให้แก่ ชุมชนให้การสนับสนุนการทำกิจกรรมของกลุ่มองค์กรชุมชน แสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะชุมชน กลุ่ม/องค์กรในชุมชน

การใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการที่สร้างให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในการ วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา จัดลำดับความสำคัญ วางแผนและลงมือปฏิบัติตามแผนการดำเนินงาน ตลอดจนถึงการสรุป การดำเนินงานและพัฒนาเครือข่ายความสัมพันธ์ กระบวนการวิจัยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่ม/องค์กรก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน เกิดการรับรู้ปัญหา ร่วมกัน เห็นอกเห็นใจกัน และนำไปสู่การร่วมมือกันในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

สำหรับการประสานงานให้กลุ่มองค์กรชุมชนเข้าร่วมในกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา และการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่ม/องค์กรชุมชนได้ระบุ ปัญหา ความจำเป็นของปัญหาในชุมชนได้ครอบคลุม ชัดเจน และสัมพันธ์กับความเป็นจริง ของชุมชนมากที่สุด มีการตรวจสอบข้อมูลที่ถูกต้อง จนได้ข้อสรุปที่ทุกคนพอใจ ทำให้ตัวแทน กลุ่ม/องค์กรชุมชนเกิดการเรียนรู้ถึงกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา และเกิดการมีส่วนร่วมในการ แก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน

การเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากสภาพปัญหาและกลุ่มผู้ไม่ได้รับผลกระทบได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดความรู้สึกร่วม เกิดความเห็นอกเห็นใจกัน มีความเข้าใจกัน ทำให้อยากมีส่วนร่วมในการ ช่วยแก้ปัญหา

จากการที่องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ไขปัญหการทำงานทำให้ ตัวแทนกลุ่ม/องค์กรชุมชนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน นอกจากนี้ยังทำให้เห็นความสำคัญของความร่วมมือระหว่างกลุ่มองค์กรภายในชุมชนในการ หาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และยังทำให้เกิดการกระจายบทบาทและความรับผิดชอบใน การแก้ไขปัญหามาทำงานเป็นภาระของใครคนใดคนหนึ่งชุมชน อีกทั้งทำให้เกิดความ

กระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในชุมชนมากกว่าเดิม และสุดท้ายการประชุมสรุปผลการทำงานทุก 3 เดือน จะทำให้กลุ่ม หรือองค์กรชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเกิดการประสานความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ และสามารถทำให้กำหนดแผนการทำงานต่อไปได้ชัดเจนสามารถขอความร่วมมือกับทีมงานได้

ระบบการจัดการภายในชุมชนโดยอาศัยระบบเครือญาติ ระบบผู้นำชุมชน ระบบพึ่งพาผู้เฒ่าผู้แก่ พึ่งพาวัฒนธรรมเดิมของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เป็นวิถีที่ถือปฏิบัติมานานถึงแม้ว่าสังคมเราจะมีกฎหมายที่คอยให้ความยุติธรรมแต่ชาวบ้านจะใช้กฎหมายเป็นกรณีสุดท้ายหากหาทางแก้ปัญหาไม่ได้ เช่น ในกรณีการไม่ยอมรับลูกผู้ติดเชื่อไม่ยอมให้เด็กเข้าเรียนในศูนย์เด็ก จนเกิดการประท้วงระหว่างผู้ปกครองเด็กในศูนย์เด็กกับผู้ติดเชื่อจนทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านหันหน้าเข้ามาร่วมพิจารณาพูดคุยแลกเปลี่ยนหาทางแก้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2538) ที่พบชาวบ้านมีภูมิปัญญาและมีใจมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของเขาให้ดีขึ้น แม้ว่าประสบปัญหาและอุปสรรคแต่ชาวบ้านจะร่วมมือกันแก้ปัญหาเหล่านั้นจนสำเร็จ เพราะเขามีปัญญาและสามารถระดมศักยภาพที่เขาอยู่มาใช้อย่างได้ผล ศักยภาพของชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น ความพร้อมทางด้านเวลาและสถานการณ์ที่ผลักดันให้เกิดศักยภาพต่อสู้และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอดและปกติสุขของชุมชน

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจัยที่มีแรงกดดัน เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เช่น ผู้ติดเชื่อมักถูกมองว่าเป็นคนล่าสอน คนไม่ดี เป็นคนทำให้เกิดความเสื่อมเสียต่อชุมชน ไม่สมควรได้รับการยอมรับจากชุมชน และจากแรงกดดันที่เกิดขึ้นนี้จึงทำให้ผู้ติดเชื่อหันมารวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังพยายามพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากชุมชน สอดคล้องกับ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2525) กล่าวไว้ว่าความจำเป็นของชาวบ้านที่เดือดร้อน ทำให้เห็นประโยชน์ในการช่วยเหลือกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน และความขัดแย้งทางชนชั้นเป็นเงื่อนไขสำคัญทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้เสียเปรียบทางสังคม

จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย พบว่าการจัดตั้งเครือข่ายคณะทำงานเอดส์ตำบลที่มีการรวมตัวกันของตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการทำงานเอดส์ของตำบลทำดูอย่างชัดเจน มีการวางแผนการทำงานที่ดี มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ลักษณะการรวมตัวกัน

ทำงานเช่นนี้เป็นลักษณะการจัดตั้งเครือข่ายการทำงานของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กาญจนา แก้วเทพ (2538) ซึ่งได้อธิบายเครือข่ายประชาชนว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล กลุ่มหรือหลาย ๆ องค์การที่มีทรัพยากรเป็นของตนเองมีเป้าหมาย มีวิธีการดำเนินงาน มีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคล กลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานกันโดยใช้ระยะเวลาพอสมควรแม้จะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตามแต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ (เปรียบเสมือนสายโทรศัพท์ต่อเอาไว้) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาก็สามารถติดต่อไปได้ เครือข่ายมีความแตกต่างจากกลุ่มหรือองค์กรคือ กลุ่มหรือองค์กรนั้นบุคคลทุกคนจะต้องอยู่เข้าร่วมเครือข่ายนั้น จะมีบางอย่างที่ร่วมกันเช่นมีเป้าหมายเฉพาะหน้าร่วมกันมีผลประโยชน์เฉพาะหน้าร่วมกัน หรือมีกฎเกณฑ์บางอย่างที่ร่วมกัน แต่การเข้าร่วมนั้นก็เพียงบางส่วนบางเลี้ยว หรือเพียงชั่วคราวเท่านั้นโดยที่แต่ละกลุ่มหรือแต่ละองค์กรยังคงเอกลักษณ์ของตนเองไว้

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าผลการศึกษาสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ ชชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533, หน้า 209-214) ซึ่งได้อธิบายว่า เครือข่ายสังคมหมายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด ของคนในสังคม ที่กลุ่มบุคคลมีต่อกันโดยลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ เครือข่ายสังคมนี้ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด การเรียนรู้ของบุคคล หรือกลุ่มองค์กรใดก็ตามย่อมสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายสังคมรูปแบบต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพื่อน และความสัมพันธ์ในฐานะของบุคคลหรือองค์กรที่มีปัญหา มีกิจกรรมที่ปฏิบัติทางสังคมร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

ปัญหาโรคเอดส์ในปัจจุบันนับว่าเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงมาก นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ เราต้องสูญเสียเงินจำนวนมากในการช่วยเหลือดูแลผู้ที่ติดเชื้อและผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์และป้องกันไม่ให้เกิดผู้ติดเชื้อรายใหม่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้โรคเอดส์ทำให้สถาบันครอบครัวล่มสลาย เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยก เด็กกำพร้าจากเอดส์ ผู้สูงอายุขาดคนดูแล ทรัพยากรมนุษย์ถูกทำลาย ดังนั้นหลายฝ่ายควรร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาแก้ไขปัญหาเอดส์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายองค์กรชุมชนให้สามารถในการคิดวิเคราะห์หาวิธีการแก้ไขปัญหาเอดส์ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน สนับสนุนให้

นำเทคโนโลยี และทรัพยากรภายในชุมชนให้มากที่สุด มุ่งไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

การพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งด้วยการเพิ่มเติมศักยภาพในส่วนที่ขาด หรือส่วนที่เป็นจุดอ่อนในการดำเนินการ และนำศักยภาพที่มีอยู่แล้วมาทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด รื้อฟื้นวัฒนธรรม บริบททางสังคมต่างๆ มาประยุกต์ใช้ และควรมีการประสานปัจจัยอื่น ๆ ภายนอกชุมชนมาปรับใช้ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเอคส์

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนในการดำเนินงานด้านเอคส์ สามารถที่จะแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องต่อชุมชนที่ทำการวิจัย และข้อเสนอแนะในการทำศึกษาวิจัยในหัวข้อที่สอดคล้องกันในครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

(ก) ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องต่อชุมชน สำหรับผู้นำชุมชน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชน บางกรณีการใช้เสียงส่วนใหญ่ตัดสินอาจจะไม่ใช่ทางออกที่ถูกต้องเสมอไป ควรให้เวลาสำหรับเสียงส่วนน้อยในการอธิบายและลองร่วมกันตัดสินใจใหม่

(ข) ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนต่อคณะทำงานเอคส์ระดับตำบล การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน ควรมีองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการประสานงาน เพื่อขับเคลื่อนเพิ่มพลังกลุ่มให้มีการจัดกิจกรรมเป็นกระบวนการเกื้อหนุน สนับสนุน สมดุลกัน ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อันเป็นการเสริมแรงจากศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และกลุ่มที่มีการรวมกลุ่มกัน หากเป็นการทำงานระดับตำบล ควรเป็น "อบต." ในฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการจัดการท้องถิ่น นอกจากนี้ควรมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นคณะทำงานที่ชัดเจนอย่างเป็นระบบ มีแผนงานและการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง ที่จะช่วยดึงคนในชุมชนมามีส่วนร่วมมองเห็นปัญหาร่วมกัน และหันมาให้ความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

(ค) นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาเอคส์ในชุมชน โดยแบ่งเป็นข้อเสนอแนะระดับนโยบาย ควรมีนโยบายให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเล็งเห็นความสำคัญของปัญหา และเข้ามามีส่วนร่วมในการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนด้วย นอกจากนั้นควรมีนโยบายที่สนับสนุนการจัดกิจกรรมอย่างคล่องตัว ยืดหยุ่นได้ตามกระบวนการพัฒนาศักยภาพ สำหรับข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติการนั้น ควรมีการศึกษาบริบทของชุมชน ทำความเข้าใจสภาพปัญหาและยึดถือชุมชน

เป็นหลักในการปฏิบัติ และควรมีการเก็บข้อมูลความเคลื่อนไหวของสถานการณ์ปัญหาตลอดเวลาและต้องมีการสรุปผลการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มเป้าหมายด้วย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การพัฒนาเครือข่าย เป็นเครื่องมือในกระบวนการพัฒนาสังคม การพัฒนาองค์กรชุมชนในแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาด้านเอดส์ ควรมีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายนี้ต่อไป จึงขอเสนอแนะประเด็นที่เห็นว่าควรจะศึกษาต่อไป ดังนี้

ควรมีการศึกษาวิจัยประเด็นนี้อีก เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาในพื้นที่ตำบลท่าตุ่มเต้านั้น ผลการวิจัยที่เกิดขึ้นจึงไม่อาจนำไปใช้เป็นบรรทัดฐานในการศึกษาศักยภาพการดำเนินของชุมชนงานด้านเอดส์ และพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนในการดำเนินงานด้านเอดส์ ในทุกพื้นที่ได้ ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านบริบทของแต่ละชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการศึกษาในลักษณะการเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท หรือเปรียบเทียบกับหมู่บ้านชุมชนในภาคอื่น ว่าการพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน จะมีความแตกต่างกันอย่างไร อันนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดพัฒนาศักยภาพเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ควรมีการศึกษาเจาะลึกในประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบในการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน เช่น การศึกษาการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชุมชนหากใช้วิธีการพัฒนาเครือข่ายด้วยวิธีการอื่นๆ จะมีผลต่อแนวทางในการวางแผนดำเนินงานหรือการจัดการแก้ไขปัญหาหรือไม่ อย่างไร โดยการทำการศึกษาวิจัยควรมุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อกระบวนการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม โดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกันทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการอภิปรายผลข้อมูล ด้วยวิธีการสรุปบทเรียนด้วยกัน มากกว่าการหวังผลสรุปในขั้นสุดท้ายที่เป็นความต้องการอยากรู้ของผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องบางคนเพียงฝ่ายเดียว อันนำไปสู่ความสมบูรณ์ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และแนวทางการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีความสมบูรณ์ที่สุด